

ӘЛЕМ МҰХИТТАРЫНЫҢ ТУРИЗМҒА ҚОСАР ҮЛЕСІ

Е. Бесекей.¹,

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ

Алматы қаласы, Қазақстан

bessekey@inbox.ru,

М. Төлеген²

²Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,

Алматы қаласы, Қазақстан, erkin@mail.ru

Аңдатпа. Теңіз және жағалаудағы туризм - әлемдегі ең жылдам дамып келе жатқан бағыттардың бірі болып келеді. Экономикалық және экологиялық маңызы жоғарылауына қарамастан теңіз және жағалау туризмі соңғы жылдары ғана едәуір зерттеулерге ие болды бола басталды. Бұл мақалада теңіз жағалауы мен теңіз туризмі туралы әдеби шолу жасалынатын болады.

Жағалау және теңіз туризмі, жекелеген түрлері болғанымен туризм, өте тығыз байланысты элементтер болып табылады. Теңіз туризмі терең мұхиттарда өтетін кең ауқымды қызмет түрлерін қамтиды, олардың ішінде ең кең тарағаны - круиз және жүзу. Басқа су жұмыстары және теңіз спорттары (көбінесе жағалау суларында орындалады) акваланг, найзалық балық аулау, шаңғы тебу, жел серфингі, теңіз саябағына экскурсиялар, жабайы табиғатты бақылау, Теңіз туризмінде іс - шаралардың басым көпшілігі жүзеге асырылады, олардың көмекші құрылымдары мен инфрақұрылымы әдетте құрлықта орналасады. Мұндай мүмкіндіктер порттарға және мариналарға (қызмет круиздеріне, яхталарға), бір адамнан (мысалы, гидтер, нұсқаушылар), орташа жеке компаниялардан немесе тіпті ірі компанияларда жүзеге асады.

Тірек сөздер: Туризм, Теңіз, Мұхит, Ландшаф, Мұз, Жағалау, Инфрақұрылым, Дүние жүзілік, Круиз, Қонақ үйлер, Курорттар.

Жағалау туризмі де туризмнің тағы да бір түрі болып табылады және теңіз туризмімен өте тығыз байланысты өйткені, ол жағалау суларында да жүзеге асырылады. Ол сонымен қатар жағажай туризмі мен демалу қызметін қамтиды, мысалы жүзу және күн ванналары, жағалауда серуендеу, Жағалаудағы туризмге қатысты барлық инфрақұрылымдар мен нысандар (қонақ үйлер, курорттар, екінші үйлер, кондомандар) тек қана құрлықта, әдетте жағалауға жақын орналасады.

Теңіз туризмінен қалалық және қалалықдағы ішкі туризмнен айырмашылығы, жағалаудағы туризм нысандары әлемнің ең құнды жағалауы ландшафттарын тартуға бейім, мұнда атыраптар, сулы-батпақты жерлер, маржан рифтері және басқа да нәзік табиғи экожүйенің компоненттерін көруге болады. Теңіз және жағалаудағы туризм - бұл ең көне туризм түрі және туризмнің ең үлкен өнеркәсібінің сегменті деп айтсақ болады. Сонымен қатар, жағалау және теңіз туризмі де бар ең маңыздысы олардың тез дамып келе жатқан экономикалық теңіздегі белсенділігі. Адамдардың іс-әрекеттері табиғи ресурстардың сапасы мен санына әсер етеді, мысалы: қонақүйлер мен

демалыс орындарын құру, порттар салу және қайықтарды пайдалану, рифтермен серуендеу, сүңгу, балық аулау.

секторын дамуы туристік бағыттағы жергілікті тұрғындардың кірістерін тікелей арттыра алады. Әлеуметтік - саяси бағытта архипелагқа саяхат жасау теңіз туризмін нығайтып, сонымен бірге ұлт бірлігін арттыра алады.

Әдеби шолу- Дүние жүзілік саяхат және туризм консульдарының (WTTC) мәліметтері бойынша әрбір 10 жұмыстың біреуі осы туристік және туризм секторы бойынша жұмыс жасайды делінген (319 миллион). Бұл бүкіл әлемдегі ЖІӨ-нің 10,4% құрайды екен. Ал, 2018 жылғы көрсеткіш бойынша тағы да 3.9% - ға өскен. Соңғы бес жылда жасалған жаңа жұмыстардың әрбір бесеуі осы туризм саласына қатысты болған. Жағалық және теңіз туризміне келетін болсақ, 2030 жылға қарай көгілдір экономиканың 26% - на жетіп, ең ірі секторларының біріне айналады деп күтілуде.

Жерорта теңізі - Атлант мұхит алабындағы ең үлкені Еуропалық теңіздің бірі: оның бассейнінің ауданы шамамен 2,6 млн км құрап, әлемдік мұхиттың 0.82% алып жатыр. Шамамен 22 ел Жерорта теңізінің жағалауында орналасып, осы күнге дейінгі барлық экологиялық, климаттық, тарихи қатынастарды бөліп жатыр. Аймақ сондай-ақ күшті теңгерімсіздіктермен сипатталады: экономикалық, гуманитарлық дағдарыстар, климаттың өзгеруі және халықтың өсуі, олар Жерорта теңізінің солтүстік және оңтүстік жағалаулары арасында алшақтықты тудырып, тең емес аймақтық контекстті тудырады. Жерорта теңізі аймағында халықтың тығыздығы өте әртүрлі болып келеді, үш континенттің өзінде 480 миллионға жуық адам тұрады. Жерорта теңізі тұрғындарының шамамен үштен бір бөлігі туризм шоғырланған жағалаулық аудандарда өмір сүреді, бұл халыққа жақсы экономикалық табыстар әкеледі. Туризм - Жерорта теңізі аймағындағы негізгі экономикалық сала, әлемдік туристік ағымның 30% құрайды, және ол әлемдегі негізгі туристік аймақтардың бірі десек те болады.

Жерорта теңізі аймағындағы туризм көрсеткіштері - ЖІӨ-нің орташа үлесі: 6.2% (2017, WTTC) ЖІӨ-нің жалпы жиынтық үлесі: 15.4% (2017, WTTC), Тікелей жұмыспен қамтудың орташа көрсеткіші: 5.9% (2017, WTTC) 350 миллионнан астам халқы бар Жерорта теңізі аймағы халықаралық туристер үшін әлемдегі ең танымал туристік бағыттардың бірі болып табылады. Теңіз құмы және күн шуақ аймақтары ЖІӨ-нің 11,3% -ын құрайды. 1995 жылдан бастап туризм ағындары 75% -ға дейін өсті және 2025 жылға қарай 626 миллионға жетуі мүмкін деп болжалды. Сонымен қатар, Жерорта теңізі аймағындағы туризмнің жалпы үлесі 2015 жылғы дерек бойынша 901 миллиард долларға бағаланған болса, Солтүстік Африка елдеріне тек 58 миллиард доллар пайда әкелді. Соңғы он жылда Египет пен Түркия сияқты кейбір Оңтүстік Жерорта теңізі елдерінде үкіметтер көтермелеп отырған жағалаудағы туризм айтарлықтай өскен болатын. Алайда, туризм бұл саланың сыртқы және ішкі күйзелістерге деген жоғары сезімталдығын ескере отырып, тұрақсыз және тұрақсыз болып қала береді.

Кариб теңізі - Кариб теңізі әлемнің 1% - дан аз бөлігін қамтиды, дегенмен, бұл осы аймақ елдері үшін негізгі экосистема, өйткені ол 37

территорияның экономикасын тікелей жалғайтын аймақ. Аймақ сондай-ақ интеграцияланған Еуропадан кейінгі екінші орында, өйткені бірнеше институттар экономикалық және саяси ынтымақтастықтар Кариб теңізін қолдайды. Аймақта 44 миллион адам тұрады, оның 41 миллионы жағалаудан 10 км қашықтықта тұрады. Кариб теңізі теңіз биологиялық әртүрлілігінің ғаламдық ыстық нүктесі саналатын төрт ірі теңіз экожүйесін (LMEs) 39 қамтиды. Шынында да, Кариб теңізінің экожүйелері бүкіл әлемнің 7% ,маржан рифтері және әлемдік мангрлардың 13% құрайды. Бұл биоәртүрлілік 2012 жылы 407 миллиард АҚШ долларына бағаланған экономика үшін өте маңызды сала, оның 47 миллиард доллары 41 туризмге пайдаланылды. Аймақта экожүйенің маңызды деградациясы байқалды, соңғы 30 жыл ішінде маржан мен мангро жамылғысының төмендеуі байқалды. Шынында да, Кариб теңізі рифтерінің 75% - ы қауіпті жағдайда деп саналады.

Кариб теңізіндегі туризмі және экономиканың негізі туризм көрсеткіштері ЖІӨ-нің орташа үлесі: 7% (2017, WTTC), ЖІӨ-нің жалпы жиынтық үлесі: 20% (2017, WTTC), Тікелей жұмыспен қамтудың орташа көрсеткіші: 7% (2017, WTTC), 2016 жылы 70,3 миллион туристтер келген және өсу күтілуде. Туризм Кариб экономикасы үшін шешуші үлес болып табылады. 2017 жылы туристік және туристік индустрия жалпы ішкі өнімнің 20% -ын және жұмыспен қамтылғандардың 19% -ын құрады, бұл үлес ұлғаяды деп күтілуде. Аймақ әлемдегі туризмге ең тәуелді аймақ. Негізгі туризм өнімдері -«теңіз-құм-күн» саласы болып табылады. 27 миллион жолаушымен круиздік демалыстар мен круиздер Кариб бассейні арқылы жасайды. Кариб теңізіндегі туризм круизге тәуелді болды. Доминика , Сент - Китс және Невисте круиздері туризмнің 88%, 79% және 75% құрайды. Кариб теңізі елдерінің экономикасы туризмге сенімді болғанымен, туристік активтердің едәуір бөлігі сырттан тиесілі, бұл ағып кетудің жоғары деңгейіне әкеледі жергілікті экономикалар үшін. Бұл, әсіресе, туризм ағындарының едәуір бөлігін құрайтын «бәрін қамтитын» демалыс өнімдеріне қатысты.

Үнді мұхиты - Үнді мұхит бетінің 8,1% қамтып жатыр. 60 облысының тұрғындарының жалпы саны 220 миллионнан асқан. Аймақ халықтың тығыздығы мен халықтың өсу деңгейінің жоғары деңгейімен, атап айтқанда, жағалау аймақтарымен ерекшеленеді, өйткені халықтың жалпы саны 2050 жылға қарай екі есеге өседі деп күтілуде.

Үнді мұхитында акулалардың 108 түрі кездеседі, оның ішінде эндемиктің 11 түрі, балықтардың шамамен 2086 түрі тіршілік етеді. Үнді мұхитында әлемдегі теңіз тасбақаларының жеті түрінің бесеуі мекендейді. Стратегиялық тіршілік ету орталарын қамту

мангр, тұзды саз, теңіз шөптері және маржан рифтері соңғы 40 жылда айтарлықтай төмендеді. Экожүйелер маңызды, өйткені олар жергілікті балық шаруашылығын қолдайды және туризмнің активі болып табылады.

Туризм көрсеткіштері ЖІӨ - нің орташа үлесі: 7,8% (2017, WTTC), ЖІӨ-нің жалпы жиынтық үлесі: 20,4% (2017, WTTC), Тікелей жұмыспен қамтудың орташа көрсеткіші: 7,6% (2017, WTTC) Үнді мұхиты - көпшілікке танымал емес ,туризм нарығында 2012 жылы шамамен 3,9 млн туристер

келген.Алайда, егер ектор дамыса 2030 жылға дейін 3,3% өсу керек, нәтижесінде 2020 жылы 1,4 млрд және 2030 жылға қарай 1,8 млрд дейін жету керек.Туризмнің экономикалық үлесі әр елде әр түрлі. Оңтүстік Африкадағы ЖІӨ-нің 2,9% -ын Сейшельдегі ЖІӨ-нің 26,4% - на дейін жетеді.Аймақ түрлі туристік өнімдерді, соның ішінде дәстүрлі өнімдерді ұсынады.Демалыс орындары (Маврикий және Сейшел аралдары), киттер мен дельфиндерді қарау (Занзибар және Мозамбик), сүңгуірлер (Кения) және табиғи туризм дамыған.Алайда, кейбір елдерде туризм ішкі контурларға бағытталған (Кения мен Танзаниядағы сафари). WIO-да туризмнің даму барысында бірнеше проблемаларға ұшырайды. Мұндай проблемаларға жатады: кедейлік, табиғи ресурстарға тәуелділік, саяси тұрақсыздық, халықтың жоғары өсуі және теңіз тұрақсыздығы (қарақшылық). Бұл кедергілер экономикалық осалдығын күшейтеді туризмнің тұрақсыздығын ескере отырып, туризмге тәуелді мемлекеттердің Туризмнің дамуы әлеуметтік мәселелермен де байланысты,

Атлант мұхиты - Жер шарындағы аумағы жөнінен Тынық мұхиттан кейінгі екінші мұхит. Оны ежелгі гректер Африканың солтүстік - батысындағы Атлас (Атлант) тауына байланысты атаған.Шығысында Еуропа мен Африканың, батысында Солтүстік және Оңтүстік Американың, оңтүстігінде Антарктиданың аралығында орналасқан. Шынында да, Атлантикалық аймақ өзгермелі саяси және институционалдық құрылыммен сипатталады, өйткені OSPAR(Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic), конвенциясының 12 тараптан тұратын Еуропалық Одақтың мүшелері осында орналасқан.Атлант биологиялық әртүрлілікке бай аймақ, мыңнан астам балықтың түрі тіркелген. Бұл маусымдық циклдың, су тереңдігі және экожүйе ерекшеліктерінің әртүрлілігі арқасында. Био әртүрлілікті сақтау күшті басқаруды қажет етеді. Бұл мұхитта жоғары өнімді Еуропаның балық аулау аймақтары орналасқанжәне көптеген ерекше тіршілік ету орталары мен экожүйелерде бар. Бұл сонымен қатар, Еуропаның ең ірі мұнай және газ қорлары осында орналасқан.

Туризм көрсеткіштері ЖІӨ-нің орташа үлесі:3,5% (2017, WTTC), ЖІӨ-нің жалпы жиынтық үлесі:10,9% (2017, WTTC),Тікелей жұмыспен қамтудың орташа көрсеткіші: 4,5% (2017, WTTC), OSPAR(Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic, Конвенция по защите морской среды Северо - Восточной Атлантики или Конвенция) аймағы бүкіл француз жағалауы, Испанияның Атлантика аймағы, соның ішінде Баск елі мен Уэльва, сондай-ақ Португалия жағалаулары үлкен өсіммен ерекшеленетін бөліктері болып табылады.Дәл осындай аймақтар өсіп келе жатқан бағыттармен ерекшеленеді Исландия, Солтүстік Еуропа елдері (Швеция, Норвегия, Финляндия, Дания) және Солтүстік Арктикалық. Туризм өнімдерінің алуан түрлігі бұл аймаққа жақсы әсерін тигізді.

EUCC мәліметтері бойынша кит пен дельфинді тамашалауға 2 миллион адам келеді екен. Бұл сапарлар OSPAR теңіз аймағында шоғырлануға бейім болып келеді, Исландиядағы келушілердің 30% -ы 2002 жылы киттерді қарау іс-шараларға қатысқан.

Тынық мұхитты - Әлемдегі ең үлкен мұхит. Тынық мұхитының оңтүстігінде 8 миллион адам тұрады. Тынық мұхитының оңтүстігі әртүрлілігімен сипатталады, демографиялық және жан басына шаққандағы ЖІӨ деңгейі алуан түрлі. Австралиядағы жан басына шаққандағы ақша құны 53,800 долларды құрайды. Соломон аралдарындағы жан басына шаққанда 2,132 доллар шығады екен. Тынық мұхитындағы әрбір төртінші тұрғын кедейлік шегінде өмір сүреді және жұмыссыздық деңгейі 13% құрайды. Бұл жағдай климаттың өзгеруіне байланысты нашарлауы мүмкін, өйткені аймақ теңіз деңгейінің көтерілуіне және табиғи апаттарға жиі кездеседі. Осы факторлардың барлығы экономикалық және саяси тәуелділікке ықпал етеді. Тынық мұхиты биологиялық стратегиялық бастысы болып табылады, өйткені ол ғаламдық үлестің ең үлкен үлесін қамтиды. Маржан рифтерінің (40%) осында орналасқан.

Солтүстік Мұзды Мұхит - Солтүстік Мұзды Мұхит - Оңтүстік жарты шардың оңтүстік бөлігінде орналасқан. Ол шамамен 22 млн км² алып және 17,968 км-ге созылып жатыр. Бұл мұхит Тынық мұхитын, Атлантиканы біріктіреді. Антарктикалық жағалаулар климаты жұмсақ болғандықтан жануарлар мен өсімдіктердің биоәртүрлілігінің тіршілік ету ортасы болып табылады. Бүкіл Антарктикалық мұз қабаты әлемдегі тұщы судың шамамен 68% құрайды. Антарктиканың теңіз тіршілігінің жақында жүргізілген санағы есептеулер бойынша теңіз жануарларының 7500 - ге жуық түрін атап өтті. Матеріктің эндемиктері теңіздің 70% -ын алып жатыр. Салыстырмалы түрде тұрақты теңіз температурасы орнатуға мүмкіндік береді теңіз түбіндегі бай бентикалық популяцияларда көп кездеседі.

Жағалау және теңіз туризмі әлемнің барлық елдерге оң экономикалық әсерін көрсетуде. Бұл аймақтың бірегей табиғи және мәдени ресурстарын көрсету үшін айтарлықтай әлеуетке ие болып келеді. Алайда жағалау және теңіз туризмінің тұрақты өсуіне көптеген қиындықтар бар, оларды тиімді басқару жағдайында ғана жеңуге болады.

Туризмнің тұрақты дамуына менеджмент жүйелері мен институттардың зертеулері әсер етеді. Ұлттық басқару агенттіктерімен, жергілікті қоғамдастықтармен және жеке сектормен стратегиялық қатынастар осындай жүйелерді құруда маңызды рөл атқарады.

Елдер арасында туристік ынтымақтастық пен басқару үдерістерін ұлғайтуға бағытталған кейбір ынталандырушы себептері болғанымен, маңызды проблемалар әлі де бар. Барлық елдер үшін жиналатын жалпы жетістіктер туралы ұжымдық ойлау өзгерісі болғанға дейін, жағалау және теңіз туризмі саласындағы аймақтық ынтымақтастық кішігірім ауқымда болады.

ӘДЕБИЕТ

1 EEA - UNEP/MAP (2014): "Horizon 2020 Mediterranean report Toward shared environmental information systems". EEA Technical report No 6, 142 pp.

2 Honey M. & Krantz D. (2007): "Global Trends in Coastal Tourism. Center on Ecotourism and Sustainable Development". Available at:

[https://www.responsibletravel.org/docs/Global Trends in Coastal Tourism by CESD Jan 08.pdf](https://www.responsibletravel.org/docs/Global_Trends_in_Coastal_Tourism_by_CESD_Jan_08.pdf)

3 Olteanu, Ana & STINGA, Viorela. (2019). The Economic Impact of the Blue Economy. 190-203. 10.18662/lumproc.111.

4 Tonazzini, D., Fosse, J., Morales, E., González, A., Klarwein, S., Moukaddem, K., Louveau, O. (2019) Blue Tourism. Towards a sustainable coastal and maritime tourism in world marine regions. Edited by eco-union. Barcelona. http://www.ecounion.eu/wp-content/uploads/2019/06/TRIPA_Angles_2_p.pdf. Published 2020. Accessed November 26, 2020.

5 UNWTO and UNDP, (2017): “Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030”. UNWTO, Madrid, 108 pp. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419401>

6 World Bank (2016): “Toward a blue economy: a promise for sustainable growth in the Caribbean: main report”. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/965641473449861013/pdf/AUS16344-REVISED-v1-BlueEconomy-FullReport-Oct3.pdf>

REFERENCES

1 EEA - UNEP/MAP (2014): “Horizon 2020 Mediterranean report Toward shared environmental information systems”. EEA Technical report No 6, 142 pp.

2. Honey M. & Krantz D. (2007): “Global Trends in Coastal Tourism. Center on Ecotourism and Sustainable Development”. Available at: [https://www.responsibletravel.org/docs/Global Trends in Coastal Tourism by CESD Jan 08.pdf](https://www.responsibletravel.org/docs/Global_Trends_in_Coastal_Tourism_by_CESD_Jan_08.pdf)

3. Olteanu, Ana & STINGA, Viorela. (2019). The Economic Impact of the Blue Economy. 190-203. 10.18662/lumproc.111.

4. Tonazzini, D., Fosse, J., Morales, E., González, A., Klarwein, S., Moukaddem, K., Louveau, O. (2019) Blue Tourism. Towards a sustainable coastal and maritime tourism in world marine regions. Edited by eco-union. Barcelona. http://www.ecounion.eu/wp-content/uploads/2019/06/TRIPA_Angles_2_p.pdf. Published 2020. Accessed November 26, 2020.

5. UNWTO and UNDP, (2017): “Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030”. UNWTO, Madrid, 108 pp. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419401>

6. World Bank (2016): “Toward a blue economy: a promise for sustainable growth in the Caribbean: main report”. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/965641473449861013/pdf/AUS16344-REVISED-v1-BlueEconomy-FullReport-Oct3.pdf>

ВКЛАД МИРОВОГО ОКЕАНА В ТУРИЗМ

Е. Бессекей.¹,

¹КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан, bessekey@inbox.ru,

М. Тулеген²

²КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан

e_rki_n@mail.ru

Аннотация. Морской и прибрежный туризм - одно из самых быстрорастущих направлений в мире. Несмотря на растущее экономическое и экологическое значение,

морской и прибрежный туризм только недавно начал получать значительные исследования. В данной статье представлен литературный обзор побережья и морского туризма. Прибрежный и морской туризм, хотя и отдельные виды туризма, очень тесно связаны между собой. Морской туризм включает в себя широкий спектр мероприятий в глубоких океанах, наиболее распространенными из которых являются круизы и плавание. Другие водные виды спорта и морские виды спорта (в основном выполняемые в прибрежных водах) подводное плавание с аквалангом, ловля копья, катание на лыжах, виндсерфинг, экскурсии в морские парки, мониторинг дикой природы. Подавляющее большинство видов деятельности в морском туризме осуществляется, их вспомогательные сооружения и инфраструктура обычно расположены на земле. Такие возможности доступны портам и маринам (сервисные круизы, яхты), от одного человека (например, гидов, инструкторов), от средних частных компаний или даже от крупных компаний.

Ключевые слова: туризм, море, океан, пейзаж, лед, побережье, инфраструктура, мир, круиз, отели, курорты.

THE CONTRIBUTION OF THE WORLD OCEANS TO TOURISM

E.Bessekey¹.

¹Kazakh Ablai khan university of international relations & world languages
Almaty city, Kazakhstan, bessekey@inbox.ru

M. Tulegen²

²Kazakh Ablai khan university of international relations & world languages
Almaty city, Kazakhstan, [e_rki_n@mail.ru](mailto:erkin@mail.ru)

Abstract. Sea and coastal tourism is one of the fastest growing destinations in the world. Despite its growing economic and environmental importance, sea and coastal tourism have only recently begun to gain significant research. This article provides a literary overview of the coast and maritime tourism. Coastal and marine tourism, although separate types of tourism, are very closely related elements. Maritime tourism includes a wide range of activities in the deep oceans, the most common of which are cruising and swimming. Other water activities and marine sports (mostly performed in coastal waters) scuba diving, javelin fishing, skiing, windsurfing, sea park excursions, wildlife monitoring, The vast majority of activities in maritime tourism are carried out, their ancillary structures and infrastructure are usually located on land. Such opportunities are available to ports and marinas (service cruises, yachts), from one person (for example, guides, instructors), from medium-sized private companies or even large companies.

Keywords: Tourism, Sea, Ocean, Landscape, Ice, Coast, Infrastructure, World, Cruise, Hotels, Resorts.

Статья поступила 29.11.2020